RADU COSAŞU

„Supravieţuiri"

Există, risipită în nuvelele lui Radu Cosaşu, materie pentru un original roman despre anii '50, cu multe lucruri probabil autobiografice sau scoase. direct din experienţa gazetărească a autorului. Deşi cîteva nuvele (mai ales *Saplio şi Schubert, Tandreţea ca un refuz al morţii* şi *Bete)* sînt, luate în ele înseşi, remarcabile, caracterul fragmentar sau chiar de eboşă al altora, revenirea unor personaje, în fine, persistenţa unei anumite atmosfere sociale indică o temă comună şi un posibil roman, altul, fireşte, decît *A înţelege sau nu* din 1965, care suferea de un romantism cam factiee. Dar conflictul ar putea fi acelaşi: între tînărul cu imaginaţie revoluţionară şi mediul familial în care se găsesc înfipte rădăcinile lui de clasă. Scriitorul reia, de cîteva ori, examenul aspiraţiilor şi iluziilor acestui tînăr, care vrea să devină revoluţionar şi rămme mic burghez; şi, de fiecare dată, dintr-un unghi ironic. Tînărul, tentat de „hotărîri fundamentale", cum ar fi ruptura de propria familie, se leapădă cu ruşine de naşterea şi de educaţia sa; şi este cu atît mai vehement, cu cît se simte mai neputincios. Căci adevărata lui vocaţie este de mic burghez, iar procesul pe care-1 face acestui spirit şi eforturile de a şi-I extirpa nu sînt decîr tot o formă de alienare, mai profundă, prin dezalienare, vorba doamnei Pipe a lui Ionesco... De aici provine timbrul special al prozelor din ***Supravieţuiri:*** aliaj subtil de sinceritate, chiar uşor patetică, şi de ironie. Rememorarea (căci toate prozele sînt la persoana întîi şi presupun scurgerea unui interval de timp) atinge, pe rînd, coarda exaltării juvenile, a convingerilor neclintite, a entuziasmului piiF, şi coarda scepticismului matur şi a îndoielii.

Sapho şi Schubert constituie cel mai bun exemplu. Nuvela, densă, captivantă, plină de vervă caustică, dar şi de o delicată poezie, debutează într-un fel caracteristic:

„Aveam de luat două hotărîri fundamentale [...]. Erau - ceea ce numeam cu toţii grăbiţi şi dispreţuitori, - rădăcinile mic burgheze ale fiecăruia. Trebuiau, fireşte, smulse. Ştiam din experienţa multora din jur că operaţia nu va fi dureroasă. Alţii spuneau că - dureroasă sau nu - durează toată viaţa... Eram clarificat, oarecum, asupra a ceea ce trebuie extras, ce urmează a fi extirpat. O conştiinţă clară atenuează durerea şi simultan hrăneşte mindria de om nou, dar mai ales de om care se doreşte nou. Nu aveam însă metodă. Lipsa unei metode întuneca mindria vîrstei revoluţionare. Nu puteam face, cu atît mai

puţin să desâvîrşesc - revoluţia interioară fără metodă [...]. Fără metodă, fără plan, fără o organizare precisă a procesului, eram confuz şi cu cît se dezvolta confuzia cu atît simţeam că sînt irevocabil un mic burghez care va fi debarcat la prima staţie şi lăsat într-o gară pustie. Metafora feroviară a «tovarăşilor de drum», a revoluţiei ca locomotivă a luptei «care nu e o călătorie într-un tren de vilegiaturişti», stătea şi la baza tuturor poeziilor care se înălţau matinal şi zilnic în gîndirea mea tot mai matură politiceşte, dar mi şi sufleteşte... " (p.5-6).

Ca şi Zeno, în cunoscutul roman al lui Italo Svevo, cînd îşi propune să renunţe la fumat (cu metodă, ca la o boală), personajul lui Radu Cosaşu vrea să extirpe rădăcinile mic burgheze ale comportamentului său şi care-1 împiedică de la o conduită pură; rădăcini, concretizate, o dată, în dragostea pentru o fată, Sapho, de familie burgheză şi, a doua oară, în lecţiile de pian, clasică reminiscenţă, în capul unui tînăr şi combativ activist de acum un sfert de veac, a lumii burgheze. Numai că lucrul se dovedeşte dificil. Imaginea iubitei îl persecută mai tare ca niciodată, iar vinderea pianului declanşează un explicabil vid interior. Povestirea decurge în acelaşi fel şi mai departe, alternînd voinţa cu regretul, decizia nestrămutată cu nostalgia, fără să cadă însă în satiră facilă, fiindcă sinceritatea procesului de clarificare lăuntrică este desăvîrşită. Ironia corectează sentimentalismele politice, dar nu alterează un anumit fond de candoare şi motivaţia subiectivă a gesturilor celor mai exagerate, aparent absurde, rămîne intactă. Modernitatea stilului lui Radu Cosaşu constă tocmai în acest amestec de registre opuse, de sarcasm şi de gravitate inocentă, în trecerea pe nesimţite de la răceala medicală *(„ eram clarificat, oarecum, asupra a ceea ce trebuie extras")*la sentimentalismul pătimaş *(„mi se făcu deodată dor de Sapho, de dimineţile noastre în pădure, de invenţiile noastre, acolo am început, să cînt fantezia în re mozartiană - bucata ei preferată")* şi înapoi, cu'conştiinţa clară a compensaţiei stilistice *(„ îmi va fi greu să uit cît de puternic am strîns-o în braţe acolo, pe camion, ţinînd-o Ungă mine. cu o disperare de romanţă proastă - care, mult mai tîrziu, avea să fie defectul şi coşmarul vieţii mele de romancier").*

De altă factură sînt naraţiunile care urmează: *Tandreţea ca un refuz al morţii* şi *Bete,* în care biografia tînărului se estompează, ca să se lumineze alte personaje ale familiei, bunica sau verişoara Bette. înclinaţia spre grotesc şi forţa deformatoare a stilului se constată bine de exemplu în portretul (pregnant, teribil, de pasăre-animal mitologică) al verişoarei: *„Avea 76 de'tfhi}Âiriuţiie-şisurzise. Puterea ei de spioană venea tocmai din paralizia acestor centri nervoşi.*

Un unchi - mare calamburgiu — o numise verişoara Bette, Cousine Bette - fiindcă, dacă nu iubise chiar un polonez, se întorsese totuşi de la Auschwitz. Iar Bette de la «bete» - totodată. Era ceva în ea de animal, desigur: o privire de veveriţă, gheare de vultur austro-habsburgic, o coamă de păr aparţinînd indubitabil leului britanic, o minte de om la echidistanţa de marile imperii (ceea ce e de asemenea inuman) şi un cifru pe braţul sting sugerînd foarte clar numerele cailor pentru transporturi în regimente de artilerie " (p. 50). Bette (sau Bete) e o biată maniacă, rămasă probabil din lagăr cu obiceiul de a colecţiona totul, şi mai ales fîşii de jurnale; spionajul ei inocent, dar tenace, luat în serios în urma unui denunţ (din fericire după ce spioana murise) e descris de Radu Cosaşu cu umor sumbru, dar şi cu tandreţe. în cealaltă povestire, bunica (personaj frecvent, unul din miturile adolescenţei autorului) se hotărăşte să se mărite, la mai bine de 60 de ani, cu domnul State Levescu, „ *bărbat de 70 de ani, încă falnic, drept ca bradul, cu maxilare lungi de cal*" etc. (p. 39), caricaturist notoriu înainte de război. Situaţia, cam riscantă, e rezolvată magistral de autor şi nuvela este extraordinară tocmai prin delicateţe şi poezie. Bunica (în aşteptarea deciziei nepotului, care era capul familiei) e surprinsă într-o zi îngenuncheată în faţa dulapului cu lenjerie: „ *Tria cearceafuri, poate le şi număra, pipăia monogramele mari, bine apretate, amintind cumva de vechile sigilii feudale întipărite pe veci în colţul actelor de cetate. Părea o castelană aplecată umil - o secundă - asupra trusoului şi dovezilor indubitabile de nobleţe coborîte din strămoşi pînă în acest an, 1948".* Scena se continuă cu contemplarea feciorelnică îii oglindă a sexagenarei: „ *întinse mîna dreaptă în adîncul raftului, scoase de acolo o geantă veche, o deschise şi se ridică în picioare, călcînd peste cele două grămezi de garnituri de pat. In faţa oglinzii dulapului, îşi prinse la gît un colier de perle albe - foarte «jeune», cum se zice în lumea bine -perlele străluciră peste reverele capotului negru, de bucătărie, şi, in cele din urmă, bunica îşi zîmbi în oglindă".* Şi este întreruptă de un amănunt grotesc, care spulberă impresia de poezie duioasă: *„Rămase însă cu zîmbetul în suspensie; se apropie de oglindă şi am înţeles că în clipa aceea nu mai zîmbea, ci îşi controla dantura falsă".* Fiind vorba de măritiş, controlul acesta se impunea, desigur. Grotescul este încă mai pronunţat în scena următoare, a somnului: *„M-am întors spre ea şi la lumina luminării am văzut-o dormind cu pleoapele întredeschise, albul ochilor sticlind oribil, gura strîmbă, uşor deschisă, colţul drept al buzelor tras în jos parcă de un deget invizibil în pîlpîirea din sfeşnic, l-am văzut gingia fără dinţi. S-a mişcat nu ştiu cum şi de sub plapumă*

i-au apărut degetele piciorului, subţiri, lungi, toate cinci trase violent spre dreapta, doar osul cel mare al degetului gros-alb-vineţiu - ieşit proeminent in stingă... " (p. 46-48).

' Sînt, în ***Supravieţuiri,*** şi alte povestiri citabile ***(Babei,*** de exemplu), dar punctul cel mai de sus rămîne acela atins în primele trei pe care le-am analizat sumar. Viziunea epică e puternică, stilul, încordat, modern prin cruzimea notaţiei, ca şi" prin vervă.

(România literară, nr. 23, 1973)

„Logica"

„Auzi, Conaşule? Dacă vrei să te salvezi, descrie-ţi mătuşilel", i-a strigat Teodor Mazilu, într-o seară de iarnă din 1957, lui Radu Cosa§u, aflat, cum se zice, într-un moment de cumpănă - adică fără slujbă şi fără drept de semnătură, oploşit de una din numeroasele lui mătuşi, - şi căruia, pătruns pînă în oase de gerul lui decembrie, îi mai fusese dat să audă cu cîteva clipe înainte, din gura directorului celei mai mari edituri, o altă întrebare fatidică: „Ce *mai fac conştiinţele sfişiate ale cetăţii?* " Radu Cosaşu I-a ascultat pe Mazilu şi a închinat mătuşilor cu pricina patru volume de nuvele intitulate ***Supravieţuiri,*** între care destule sînt admirabile şi alcătuiesc opera, pînă azi, cea mai de seamă a autorului. Dar aceasta s-a întîmplat mult mai tîrziu. Pînă una alta,- în 1957, Radu Cosaşu deprindea *„cu greu meseria omului care - vorba bunicii mele - stă acasă şi nu face nimic".* In realitate, scrie nişte povestiri, mai mult sau mai puţin autobiografice, pe care se gîndeşte să le numească *Vivisecţii.* Ştie că nu va găsi cu una cu două un editor, dar le aşterne cu disperare pe hîrtie, transformîndu-le în ecoul conştiinţei lui sfişiate, după cum o caracterizase, cu voioşie cinică, personajul întîlnit în noaptea la care m-am referit la început.

în 1957, trăieşte din bunăvoinţa acelei singure mătuşi pe care o acceptă (căci ea se află, ideologic, cel mai la stînga cu putinţă, într-o familie cu vederi mic-burgheze, de care adolescentul se rupsese categoric) şi se ocupă cu *Vivisecţiile.* Dar, în locul lor, prin 1960, publică o altă carte, de reportaje în ton festiv, intitulată de editură ***Energii,*** deşi autorul propusese titlul ***Macarale.*** Exemplarele cărţii, împachetate şi depozitate în holul locuinţei, joacă un anumit rol cu ocazia unei percheziţii: ofiţerul însărcinat, în urma unei sesizări, să descopere valuta inexistentă a mătuşii, devine cel dintîi cititor al volumaşului şi se convinge de nobleţea sentimentelor civice ale nepotului, care se plăteşte astfel, fără să vrea» de-4aţoria contractată, tot fără să vrea, faţă de aripa democrată a propriei familii.

încăpăţînate pentru a nu mă tulbura ca o înţelepciune care-mi deconspira - agresiv, de astă dată - incultura repede dobîndită prin trecerea bruscă de la

bacalaureat la' strung şi cavalerie, în numele revoluţiei".

Contrastele (faptice şi stilistice) se întîlnesc în aproape toate naraţiunile din ***Logica.*** Uneori, ele sînt explicite: autorul adaugă, în „bibliografia" unor capitole, texte scrise şi publicate (sau nepublicate) în epoca respectivă. Alteori, ele sînt implicite (după metoda scrisului „mascat", teoretizat în ***In aJun,*** pe marginea unei nuvele proprii), în ***Cornul matinal*** apare un anticar care strigă titluri de cărţi de succes în tribunele unui patinoar pe care se desfăşura un meci de hochei. Nu mai e nevoie să spun ce efect au ***Pe aripile vîntului*** **şi** ***La Medeleni*** printre strigătele microbiştilor jocului cu crosa. Extraordinar de interesante sînt şi conversaţiile cu prietenii sau colegii (îndeosebi acelea din ***Pauză*** *de gindire* cu George Porfir şi din ***Vol-au-vent cu ciuperci*** cu Pop). Dar gama mijloacelor e foarte întinsă. Partida de belotă din ***Cartea*** e magistrală. Umorul constă, "între altele, şi în faptul că intransigentul apărător al adevărului integral şi al raţiunii revoluţionare este un superstiţios, care-şi pune în gînd tot felul de lucruri, a căror realizare o leagă de hazardul jocului de noroc. Două povestiri sînt, între toate, inegalabile. Aceea a redebutului din 1958, cînd Radu Cosaşu scrie recenzii şi; jreferate editoriale, pe care le semnează un prieten binevoitor, ajuns acesta notoriu datorită lor, şi de decizia căruia însăşi culegerea de reportaje din 1960 atîrnă la un moment dat (căci editura i-o dăduse tocmai lui la referat, iar el ezită să roage pe autor, ca de obicei, să-1 întocmească singur!); şi aceea de la studioul de filme, relatare halucinantă, grotescă şi puţintel înspăimîntătoare, a unei scene văzute ca la cinematograf, prin dreptunghiul de geam al unei ferestre închise. Fireşte, n-am făcut decît să aleg stafidele din cozonac. Există în ***Logica*** multe alte memorabile portrete şi povestiri, cum ar fi acelea legate de familia abandonată (raporturile, kafkiene, cu tatăl, figura mamei, episodul cu fetiţa bolnavă din ***Aria şi recitativul*** iniţial etc).

Logica este o operă de proză excepţională, prin tragismul ascuns în toate cutele umorului, prin orchestrarea savantă a temelor şi motivelor biografice. Puţini scriitori români şi-au povestit cu mai multă sinceritate şi într-un mod mai captivant viaţa dintre două cărţi. .

(România literară, nr. 50, 1985) ■